

Modeli odnosa nauke i religije

Denis Aleksander

Rezime

Interakcije između nauke i religije su raznovrsne i kompleksne, istorijski, ali i danas. Modeli mogu biti korisni za sređivanje podataka. Ovaj rad poredi i ukazuje na slabosti i snage četiri glavna modela za opisivanje odnosa između nauke i religije. Zaključak je da je model sinteze najplodniji za povezivanje naučnog i religijskog znanja.

Suprotstavljeni naučni modeli neretko postaju predmet intenzivne rasprave. Sam pojam 'model' ima prilično širok raspon značenja unutar nauke, ali se generalno shvata kao jedna ključna ideja koja u sebe uključuje niz podataka povezanih na odgovarajući način. Na primer, tokom ranih pedesetih godina dvadesetog veka, postojalo je nekoliko suparničkih modela koji su opisivali strukturu DNK, molekula koji oblikuje gene, dok spor nisu razrešili Votson i Krik svojim modelom dvojnog heliksa koji nudi najbolji opis strukture DNK¹.

Da li može postojati jedan model koji na sličan način obuhvata odnos između nauke i religije? Čini se da je to malo verovatno. Prvo, i nauka i religija predstavljaju dva kompleksna pogleda na svet. Osim toga, oba su u stalnom stanju promene. Za razliku od nepromenljive strukture DNK, opisane otkrivenim i utvrđenim modelom, teško možemo očekivati skorije otkriće jednog sveobuhvatnog modela koji na odgovarajući način opisuje celinu odnosa između nauke i religije. Tvrdi se da je najbezbedniji pristup odnosu nauke i religije onaj koji je usmeren na opis kompleksnosti njihovog odnosa².

Bez obzira, modeli ostaju značajni jer se i dalje upotrebljavaju kao konceptualno korisni u utvrđivanju načina povezivanja različitih celina znanja, korisni barem kao uvodna oruđa za upoznavanje sa širokom literaturom. Takođe treba pomenuti da se izuzetno glasni branioci drže shvatanja da je jedan model dovoljan da obuhvati odnos religije i nauke. Prema tome, ovaj rad ima dva cilja: prvi cilj jeste da se predstavje četiri dominantna modela koja pružaju različite poglede na interakciju religije i nauke, a drugi cilj, kritičko preispitivanje ideje da je moguće prihvatiti samo jedan model kao odgovarajući, pritom ukazujući na to da je jedan od njih ipak dao najplodnije rezultate. Poptuniji prikazi koji šire predstavljaju razne postojeće modele, mogu se naći u drugoj literaturi³.

Definisanje nauke i religije

Samo razmatranje interakcije između dve celine znanja već pretpostavlja da su te dve celine na neki način distinktivne. Takva pre-

O autoru

Dr Denis Aleksander direktor je Faradej instituta za nauku i religiju, fakulteta St. Edmunda pri Univerzitetu Kembridž, kao i viši naučnik-istraživač Babraham instituta, Kembridž, gde je prethodno bio predsedavajući programa za molekularnu imunologiju, i direktor laboratorije za limfocitnu signalizaciju i razvoj. Dr Aleksander je takođe urednik žurnala *Nauka i hrišćanska vera*, i autor dela *Rekonstrukcija matriksa - nauka i vera u 21. veku* ('Rebuilding the Matrix - Science and Faith in the 21st Century').

postavka bila bi sasvim besmislena srednjovekovnim učenjacima za koje su teologija i naravna filozofija bile sastavni deo jednog istog tela znanja. Danas, barem u anglikanskom svetu, termin 'nauka' obično se odnosi na 'savremenu eksperimentalnu nauku', poduhvat viđen kao jasno razdvojen od teologije, gde su linije demarkacije odavno uočene u fakultetskoj strukturi univerziteta. Za potrebe ovog rada možemo definisati nauku kao 'intelektualni poduhvat radi objašnjenja načina funkcionisanja fizičkog sveta, putem empirijskog istraživanja izvedenog od strane zajednice obučene specijalizovanim tehnikama'. Jezgrovito definisati religiju je notorno težak zadatak, no za naše trenutne potrebe možemo je odrediti kao 'sistem verovanja koji se odnosi na transcendentne entitete, koji se tiče smisla i suštine u svetu, izražen kroz društvene prakse'.

Četiri modela odnosa nauke i religije

Četiri modela su opisana, uz ukazivanje na korisnosti i nepodesnosti svakog u obuhvatanju postojećih podataka. U diskusiji koja sledi, treba zapamtiti da modeli mogu imati i deskriptivne i normativne uloge: tvrdi se da opisuju ono što zaista jeste slučaj, ali često se koriste i radi promovisanja ideje o tome šta treba da bude.

1. Konfliktni model

Kao što naziv ukazuje, ovaj model pretpostavlja da religija i nauka stoje u fundamentalnoj opoziciji, i da je to oduvek bio slučaj. Ideja je jasno izražena u Vorelovom delu, kada kaže da su 'Nauka i religija u nepomirljivom konfliktu... Ne postoji način na koji neko

1 Watson J.D. and Crick F.H.C. *Nature* (1953) 171, 737-738.

2 John Hedley Brooke: http://161.58.114.60/webexclusives.php?article_id=590

3 Barbour, I. *When Science Meets Religion*, San Francisco: Harper (2000); Haught, J. F., *Science and Religion: From Conflict to Conversation*, Paulist Press (2005); Stenmark, M. *How to Relate Science and Religion*, Grand Rapids/Cambridge: Eerdmans (2004).

može biti naučni um a istovremeno i iskren vernik⁴. Primitićemo i deskriptivne i normativne elemente takve tvrdnje.

Podrška

Sa sociološke tačke gledišta postoji malo sumnje u ovaj model. Na primer, u skorom istaživanju srednjoškolaca u Velikoj Britaniji, 29% je potvrdilo da su nauka i religija u konfliktu⁵. Njihova uverenja podstaknuta su i održavana uz pomoć medija koji su skloniji sukobima kao načinu privlačenja gledaoca. Ričard Dokins se žustro zalaže za konfliktni model, i tvrdi: 'Ja dajem kompliment religijama time što ih smatram naučnim teorijama...i vidim Boga kao objašnjenje koje se takmiči sa drugim naučnim teorijama u pokušaju da objasne život i svemir⁶.

'do sukoba dolazi kada nauka ili religija usvoje ekspanzionističke težnje'

Ideja konflikta je takođe podržavana od strane fundamentalnijih ogranaka Avramovskih religija kojima se prihvataju izrazito bukvalna tumačenja Biblije i Kurana. U SAD. oko 40% stanovništva ima poverenja u kreacionistička uverenja⁷. U skorije vreme, darvinovski pokret poznat pod nazivom 'Inteligentan dizajn' (ID), dostigao je veliku popularnost u SAD., sa tvrdnjom da su određeni biološki entiteti previše kompleksni da bi se moglo pouzdano reći da su nastali slučajno – ukazujući na 'dizajn' kao alternativu. Kreacionizam i ID doveli su do mnogobrojnih sporova o tome šta treba predavati u američkim školama. U sekularnijem evropskom kontekstu, gde se obrazovni program određuje na nivou države a ne na nivou lokalnih školskih uprava, kao što je to slučaj u Americi, kreacionistički/ID pokreti privukli su malo pažnje. Bez obzira na to, ogroman uticaj američkih medija i prisutnost teme u naučnim žurnalima učinili su da takvi lokalni konflikti postanu poznati na međunarodnom nivou.

Uopšteno govoreći, do sukoba dolazi kada nauka ili religija usvoje 'ekspanzionističke' težnje, pokušavajući da odgovore na pitanja koja očigledno pripadaju 'suparničkom' domenu. Na primer, u knjizi Jedinstvo znanja, E. O. Wilson predlaže da se sve znanje bez izuzetka, uključujući i religijsko, može prevesti u naučno znanje⁸. Ipak, mnogo naučnici i filozofi i dalje smatraju da takvi pokušaji naučne 'ekspanzionističke politike' predstavljaju zlostavljanje nauke, i da je veliki uspeh nauke delom proizvod skromnosti naučnih eksplanatornih ambicija.

Ranije generacije pisaca težili su pozivanju na istorijske primere radi pružanja podrške svojim tezama prilikom promocije konfliktnog modela. Slučajevi kao što je Galilejev sukob sa Crkvom oko heliocentrične teorije, i navodna suprotstavljenost Crkve Darwinovoj ideji evolucije, često se citiraju kao primeri. Međutim, samo oni koji uopšte nisu imali prilike da se upoznaju sa literaturom iz istorije nauke mogu podržavati konfliktni model na tim osnovama. Suprotno tome, kao što ćemo prikazati, istorijska literatura teži ka podrivanju takvog modela⁹.

4 Worrall, J. 'Science Discredits Religion', u Peterson, M.L. & Van Arragon R.J. *Contemporary Debates in Philosophy of Religion*, Blackwell (2004), str. 60.

5 Wilkinson, D. 'Hawking, Dawkins and The Matrix', u Alexander, D. (ed.) *Can We Be Sure About Anything?*, Leicester: Apollos (2005) str. 224.

6 Dawkins, R. *River Out Of Eden*, HarperCollins (1995), str. 46-47.

7 Miller, J.D., Scott, E.C., Okamoto, S. 'Public Acceptance of Evolution', *Science* (2006) 313: 765-766.

8 Wilson, E.O. *Consilience - the Unity of Knowledge*, Abacus (1998).

9 Šira literatura: Brooke, J. H. *Science & Religion - Some Historical Perspectives*, CUP (1991); Lindberg, D. C. *The Beginnings of Western Science*, University of Chicago Press (1992); Lindberg, D. & Numbers, R. (eds.) *When Science and Christianity Meet*, Chicago University of Chicago Press (2004); Brooke, J. & Cantor, G. *Reconstructing Nature - the Engagement of Science and Religion*, T & T Clark, Edinburgh (1998); Harrison, P. *The Bible, Protestantism and the Rise of Natural Science*, CUP (1998).

Kritika

Popularnost neke ideje u javnosti slab je znak istine. Naučne teorije bivaju prihvaćene zbog postojanja mase podataka koji ih potvrđuju, a ne deomakratskim glasanjem. Oni koji žele da ispitaju konfliktni model sa naučne tačke gledišta će samim tim biti više zainteresovani za dokaze umesto za popularnost.

Činjenica je da konfliktni model u životu države polarizovane grupe ekstremnijih pripadnika naučne i religijske zajednice, no upravo to treba da nas upozori i navede na pažljivost. Broj naučnika koji su se specijalizovali za napad na religiju u ime nauke predstavljaju mali deo naučne zajednice u celini. Uz medijsku pažnju glas ekstremista postaje amplifikovan. Polarne suprotnosti često imaju mnogo više sličnog nego što žele da priznaju. Mnogo zanimljivije pitanje je ono koje se tiče religijskih uverenja naučnika u celini. Ukoliko je konfliktni model validan, onda sledi kao pretpostavka negativna korelacija između religijske i naučne prakse. Međutim, američka istraživanja pokazuju da je vera u Boga koji odgovara na molitvu, u godinama između 1916. i 1996¹⁰, ostala gotovo nepromenjena za 40% svih naučnika. Dalje, u Americi i Evropi postoji masa društava i žurnala za naučnike koji žele da ispituju uticaj naučnog rada na njihovu veru – to su aktivnosti koje ne ukazuju na postojanje neke inherentne neusklađenosti između nauke i vere¹¹.

'Ideološka zloupotreba nauke u mnogome je doprinela konfliktnom modelu'

Ideološka zloupotreba nauke u mnogome je doprinela konfliktnom modelu, no treba se podsetiti da ti ideološki podsticaji nisu inherentni samim teorijama. Umesto toga, čest je slučaj da pojedinci pokušavaju da upotrebe prestiž nauke, posebno njenih 'Velikih teorija', kako bi podržali svoju partikularnu ideologiju. Sama činjenica da se Darwinova teorija evolucije koristila kao podrška kapitalizmu, komunizmu, rasizmu, teizmu i ateizmu treba da nas navede na to da se barem na trenutak zamislimo¹².

Možda je jedna činjenica više nego i jedna druga kobnija po konfliktni model, a odnosi se na način na koji je religiozna vera doprinela istorijskoj pojavi moderne nauke. Mnogi filozofi koji su odigrali ključnu ulogu u osnivanju današnjih naučnih disciplina bili su ljudi od vere, i videli su svoju veru kao važan podsticaj za istraživanje i razumevanje sveta koji je Bog stvorio¹³. Hrišćanska vera je u velikoj meri doprinela razvoju naučnog ispitivanja. Na primer, empirijski (eksperimentalan) pristup, koji je igrao ključnu ulogu u razvoju savremene nauke, bio je stimulisan neizvesnom vezom između Boga i stvorenog poretka, s tim što su osobine materije mogle biti utvrđene eksperimentalnim putem, a ne dedukcijom iz prvobitnog principa. Ideja o naučnim zakonima, prvi put jasno artikulirana u radovima Njutona, Bojla i Dekarta, podstaknuta je biblijskom idejom o Bogu kao o zakonodavcu. Danas ni jedna istorijska nauka ne prihvata konfliktni model kao zadovoljavajući okvir kojim se mogu razumeti istorijske interakcije između nauke i religije. Kad god zaškripi, sukob prestaje da nalikuje onom među bliskim rođacima, nego animozitetu koji se javlja usled intrinzične nesaglasnosti¹⁴.

10 Larson, E.J., Witham, L. 'Scientists are still keeping the faith', *Nature* (1997) 386, 435-436. Takođe, prema istraživanju 'Carnegie' komisije, na uzorku od preko 60,000 univerzitetskih profesora u SAD, 55% onih iz oblasti prirodnih nauka smatraju sebe religioznim, a 43% njih posećuje redovno crkvu.

11 Na primer, Hrišćani u nauci (www.cis.org.uk); Američka naučna zajednica (www.asa3.org/); Međunarodno društvo za nauku i religiju (www.issr.org.uk/), i mnoge druge, pogledati: <http://www.stedmunds.cam.ac.uk/faraday/Links.php>.

12 Alexander, D.R. *Rebuilding the Matrix - Science & Faith in the 21st Century*, Oxford: Lion (2001), poglavlje 7.

13 Pogledati fusnotu 9

2. 'NOMA' Modela

S. Dž. Gould popularizovao je ideju nauke i religije kao 'neprekla-pajućih carstva duha' (Non-Overlapping Magisteria – NOMA)¹⁵. Gould je verovao da nauke i religija delaju unutar odvojenih 'odaja' baveći se sasvim različitim pitanjima, te samim tim, po definiciji, ne može biti ni konflikta među njima. Uz to, Gould je smatrao da se nauka bavi činjenicama, dok se religija interesuje za pitanja etike, vrednosti i smisla. Gould nije prvi koji je ukazao na takav model, no korist ćemo njegovu zgodnu 'NOMA' oznaku u ovom radu.

Podrška

Gould je pružio najbolju podršku NOMA modelu – nauka i religija postavljaju različite vrste pitanja o svetu. Nauka teži tome da otkrije mehanicistička objašnjenja, ona koja obrazlažu kako su stvori postale onakve kakve jesu, ili kako funkcionišu na način na koji to čine. Nauka traga za širokim generalizacijama koje opisuju osobine materije na način koji omogućava precizna predviđanja. Nauka matematički izražava podatke kad god je to moguće. Eksperimentalno ispitivanje i mogućnost ponavljanja eksperimenata krtični su za naučni metod. Suprotno tome, religija postavlja suštinska pitanja; u Lajbnicovom čuvenom aforizmu – 'Zašto postoji nešto a ne ništa?'. Religija želi da sazna zašto je nauka uopšte moguća. Rečima Stivena Hokinga: 'Šta je to što uliva život jedinačinama?'. Zašto univerzum uopšte teži da postoji? Da li život ima neki ultimativan smisao ili suštinu? Da li Bog postoji? Šta treba da činimo u svetu? Gould je bio u pravu – nauka i religija zaista postavljaju različita pitanja.

Kritika

Tri glavne kritike mogu se postaviti NOMA modelu. Prva je istorijska. Gould je sam fatalno podrio svoj model pišući zabavne eseje o ključnim osobama u istoriji nauke čija su razmišljanja u velikoj meri bila pod uticajem religijskih uverenja¹⁶. Stalan promet ideja između religije i nauke tokom vekova, interakcija koja i danas postoji, ne pruža podršku ideji da te dve ljudske aktivnosti leže u odvojenim domenima.

Druga značajna kritika koja se može uputiti ovom modelu zasnovana je na činjenici da mada religija i nauka postavljaju različita pitanja o stvarnosti, da se ipak radi o jednoj istoj stvarnosti u oba slučaja. Nauka za svoj uspeh može zahvaliti ograničenom karakteru svojih pitanja. Bez obzira na to, čak i limitirani repertoar otkriva činjenice koje za mnoge naučnike imaju religijski značaj. Na primer, profesor Pol Devis, kosmolog koji nije religiozan, otkrio je 'elegantno štimanje' prirodnih zakona kojima se može opisati struktura univerzuma, što ga je navelo da uzme u obzir religijska objašnjenja¹⁷. Takav njegov zaključak ne bi se mogao očekivati ukoliko bi snažna verzija NOMA modela bila ispravna.

Treći problem proizilazi iz prilično očigledne činjenice da su i nauka i religija ljudske aktivnosti. Naučnik sa religijskim uverenjima, koji ponedeljkom radi u istraživačkom timu, ista je osoba koja se moli Bogu u crkvi nedeljom. Iako su obe aktivnosti jasno razdvojene, mozak nije načinjen takvim da može smestiti aspekte naših života u fioke različitih komoda kao da među njima ne postoji nikakva veza. Mnogi Hrišćani otkrivaju moćnu sinergiju između života vere i života nauke¹⁸. Takođe, religiozne osobe sa verom

zasnovanom na doživljenom iskustvu i dokazima tvrde da su njihova religijska uverenja istog činjeničnog statusa kao njihova naučna uverenja. Takve osobine religijskog mišljenja i iskustva ne poklapaju se sa NOMA modelom.

3. Modeli sinteze

Modeli sinteze predstavljaju drugi pol NOMA modela u smislu da teže potpunom zamagljenju distinkcije između naučnog i religijskog oblika znanja, ili upotrebi nauke radi konstrukcije religijskih sistema mišljenja, i obrnuto. Množina – 'modeli', nephodna je zbog toga što postoje razne strategije kojima se ostvaruje sinteza .

Modeli sinteze u kojima se tok kreće od nauke ka religiji poželjniji su u monističkim sistemima mišljenja. Sagledavanje znanja o Bogu (teologija) kao zasebnog u odnosu na znanje o materijalnom poretku (nauka) često je u kulturnom smislu pod uticajem Avramovskih religija koje tradicionalno percipiraju Boga kao odvojenog od onoga što stvara. Suprotno tome, u kulturama razvijenim pod uticajem hinduističkog i budističkog monastičkog sistema mišljenja, u kojima se sve znanje vidi kao deo jedne iste izvorne stvarnosti, čak i priča o povezivanju naučnog i religijskog znanja može zvučati vrlo nejasno. Ukoliko je sve istinsko znanje deo iste realnosti, kako je moguće uopšte i govoriti o nauci i religiji kao odvojenim domenima? Takav pogled na svet izložen je u mnogobrojnim knjigama koje govore o posebnoj vezi između kvantne mehanike i istočnjačke filozofije – što predstavlja jedan primer modela sinteze¹⁹. Procesna teologija je u vrsti filozofskog srodstva sa monističkim sistemom misli, i u svojoj izrazitijoj formi predstavlja primer modela sinteze²⁰. S druge strane, kreacionisti prikazuju religijska uverenja kao naučna u želji da stope naučno i religijsko znanje, sa prioritetom datom religijskim uverenjima.

Podrška

Postoji takav varijetet različitih pokušaja da se sintetišu naučno i religijsko saznanje da je potrebno svaki slučaj oceniti ponaosob, za šta ovde nemamo dovoljno prostora. Ipak, možemo uočiti da se ovim pokušajima nauci i religiji pristupa na ozbiljan i temeljan način – ponekad toliko izražen da se često upotrebljavaju ubeđenja jedne da bi se fabrikovali elementi druge. Takve pokušaje treba jasno odvojiti od naravne teologije koja želi pokazati da određene osobine prirodnog sveta, koje otkriva nauka, ukazuju na postojanje i/ili prirodu Boga. Modeli sinteze prevazilaze pretpostavku naravne teologije da naučni sadržaj izveštava o religijskom, i obrnuto.

Kritika

Postoje dve ključne kritike modela sinteze. Prva proizilazi iz važne odluke osnivača Kraljevskog društva (Royal Society) i njihovog motoa Nullius in verba ('Ne veruj nikome na reč') da se treba fokusirati na filozofiju prirode, bez rasprave o religiji u radu. To nije bilo stoga što su prvi osnivači bili bez hrišćanskih ubeđenja, već zato što su uočili da je za uspeh u proučavanju Božjeg sveta potrebno analizirati osobine tog sveta umesto potrage za suštinskim značenjima. U retrospektivi, ta odluka je verovatno bila značajan podsticaj za razvoj nauke kao distinktivne celine saznanja o svetu, razdvojenoj od sveta politike i nauke. Sa pragmatičke tačke gledišta to je veliki podstrek. Snaga naučne zajednice jeste ta da ljudi bilo koje vere ili oni bez vere mogu sarađivati u naučnom radu, dostižući ograničene ciljeve upotrebom standardizovanih metoda,

18 Berry, R.J. (ed.) *Real science, real faith: 16 scientists discuss their work and faith*, Monarch, reprint (1995).

19 e.g. Zukav, G. *Dancing Wu Li Masters: An Overview of the New Physics*, Harper Perennial Modern Classics (2001).

20 Whitehead, A.N. *Process and Reality: An Essay in Cosmology*, New York: Macmillan (1929). D.R. & Sherbourne, D.W., New York: Macmillan (1978).

14 Pogledati fusnotu 9

15 Gould, S.J. *Rock of Ages*, Ballantine Books (2002).

16 npr. Gould, S. J. o velečasnom Tomasu Burnetu, autoru dela iz 17. veka, *The Sacred Theory of the Earth in Ever Since Darwin*, Penguin Books (1980), str. 141-146.

17 Davies, P. *The Mind of God: The Scientific Basis for a Rational World*, Simon & Schuster (1993); Davies, P. *The Goldilocks Enigma: Why is the Universe Just Right for Life?*, London: Allen Lane (2006).

tehnika i kroz izdavaštvo. Jednom kada ideološka ili religijska misao prožme određenu teoriju, postaje mnogo teže oceniti je na naučnoj osnovi. Osim toga, do značajnog gubitka jasnoće dolazi kada se naučni i religijski koncepti pomešaju u istom diskursu.

Druga kritika se odnosi na pokušaje da se religija konstruiše iz nauke sadašnjosti. Problem tog pristupa jeste brz napredak nauke. Današnje popularne teorije su otpatci sutrašnjice. Oni koji grade svoja religijska uverenja na naučnim teorijama mogu otkriti da grade na pesku.

4. Model komplementarnosti

Po ovom modelu, nauka i religija sagledavaju istu stvarnost iz različitih perspektiva, pružajući objašnjenja koja nisu u rivalitetu. Jezik komplementarnosti prvobitno je uveo fizičar N. Bor kako bi objasnio vezu između talasne i čestične prirode materije; bilo je neophodno držati se oba shvatanja istovremeno radi pravednog prikazivanja podataka. Od Borovog vremena, ideja komplementarnosti se šire primenjuje u polju religija-nauka radi obuhvatanja svih onih entiteta čija kompleksnost zahteva objašnjenja na više nivoa.

Klasičan primer ponuđen je višestrukim opisima koji su neophodni za razumevanje pojedinačnog ljudskog bića na različitim nivoima analize, koje nude discipline kao što su biohemija, citologija, fiziologija, psihologija, antropologija i ekologija. Te discipline nisu u međusobnom sukobu, već su sve neophodne za razumevanje složenosti ljudskih bića u kontekstu njihove okoline. Sličan odnos saglasnosti postoji između uma i mozga. Naučni opis neuroloških događaja tokom moždane aktivnosti, komplementaran je sa 'Ja' jezikom pojedinačnog aktera i oslikava misli svesnog ljudskog uma. Zanemarivanje jednog nivoa na račun drugih dovodi do osiromašenja našeg razumevanja.

Unutar jezika komplementarnosti, religija nudi šira objašnjenja o pitanjima suštine, vrednosti i smisla, o kojima nauka nema mogućnosti da presudi. Religijski nivo objašnjenja ne mora biti shvaćen kao da je u suprotnosti sa onim naučnim – oni su komplementarni. Isto kao što je moguće upotrebiti slike mozga da bismo opisali neurološku aktivnost mozga naučnika dok radi u laboratoriji i razmatra značaj novootkrivenih podataka za svoje trenutno istraživanje, isto tako je moguće uraditi sličan eksperiment na nekome (ili istoj osobi!) u različitom kontekstu, dok razmatra dokaze za religijsko uverenje. U oba slučaja nemoguće je upotrebiti slike mozga za potvrdu zaključaka do kojih je proučavani pojedinac došao, već je neophodno analizirati racionalne ocene proučavanog pojedinca. Te lične ocene i aktivnost mozga nude komplementarne uvide u jednu realnost, no oba su neophodna za adekvatnu analizu proučavane pojave.

Podrška

Model ima veliku prednost u tome što uzima ozbiljno u razma-

tranje i naučna i religijska objašnjenja. Ideja saglasnosti ne upada u zamku lakovernog redukcionizma uzimajući naučna objašnjenja za jedina značajna, već je voljna da prouči i šira, suštinska pitanja koja prevazilaze mogućnosti nauke, i to bez umanjivanja vrednosti naučnog saznanja. Istovremeno, ovaj model podriva modele sinteze tvrdnjom da oni izvode neosnovane religijske implikacije iz naučnih teorija, ili obrnuto, dok je u stvarnosti neophodno višeslojno objašnjenje koje model komplementarnosti nudi. Model takođe obara i gore opisan Dokinsov scenarijo prema kojem su naučna i religijska objašnjenja u suparništvu.

Kritika

Postoje dve kritike koje se mogu uputiti ovom modelu. Prva ukazuje na to da postoji opasnost da model komplementarnosti pređe u oblik NOMA modela, i tako izbegne težak zadatak povezivanja naizgled nepomirljivih podataka u ujedinjenu teoriju. To je validna kritika upućena od strane Donalda Mek-Keja koji je predložio da su komplementarna objašnjenja opravdana 'samo kada otkrijemo da su oba neophodna za pravedan odnos prema iskustvenoj evidenciji'²¹.

Osim toga, model komplementarnosti se može kritikovati jer odaje utisak da je nauka sfera objektivne istine i činjenica, dok je religija sfera subjektivnih ubeđenja i vrednosti. Ipak, ne postoji razlog da se komplementarni moralni i religijski opisi ne sagledaju kao činjenični u istoj meri kao i oni naučni. Na primer, možemo prihvatiti moralnu činjenicu da su silovanje i kanibalizam pogrešni. Ukoliko uzmemo takvu tvrdnju za moralnu činjenicu, onda se ne čini iracionalnim argumentovati da takve moralne ili religijske dimenzije naših komplementarnih opisa mogu biti činjenične prirode u istoj meri kao i različiti nivoi naučnog opisa.

Zaključak

Ne postoji jedan model koji na adekvatan način obuhvata svu složenost raznih interakcija između nauke i religije. Bez obzira na to, jedan model se jasno čini korisnijim od ostalih. Za one koji su zainteresovani za podatke, a ne retoriku, konfliktni model nije verovatan izbor, no i njegovo odbacivanje ne ukazuje na potpuno odsustvo problema. Isto tako, NOMA model u svom izrazitijem obliku nije dovoljno ubedljiv. Kad su modeli sinteze u pitanju, postoji opasnost od zamagljivanja granica između različitih celina znanja koje bi trebalo održati distinktivnim radi jasnoće. Model komplementarnosti ne obuhvata sve uzajamne odnose između religije i nauke, no ipak je važeći za mnoge jer ukazuje na višeslojnu prirodu stvarnosti. Oni koji prihvataju kao značajno jedino ono znanje koje nudi njihova oblast specijalnosti treba da prošire um, i pokušaju da ne budu parohijalno nastrojani.

prevela Ana Ranitović

²¹ MacKay, D.M. *The Open Mind*, Leicester: IVP (1988), str. 35.

'The Faraday Papers'

Žurnal 'The Faraday Papers' izdaje Faradej institut za nauku i religiju, pri Fakultetu St. Edmunda na Univerzitetu Kembridž u Velikoj Britaniji. Faradej institut je dobrotvorna organizacija za obrazovanje i istraživanje (www.faraday-institute.org). Ovaj članak prevela je Ana Ranitović na srpski jezik [Serbian]. Stavovi izraženi u ovom radu su stavovi autora i nisu nužno istovremeno i izraz stavova Instituta. Faradej žurnal preispituje veliki broj tema koje se odnose na interakcije između nauke i religije. Spisak postojećih radova u okviru Faradej žurnala mogu se naći na www.faraday-institute.org, odakle je moguće skinuti na računar besplatne kopije u pdf. formatu.